

PARTICIPAȚIA LA INFRAȚIUNILE PRAETERINTENȚIONATE

Camelia REGHINI*

Abstract *The world we live in is a very complex environment, which can spawn a great range of complex situations, not always triggered by one's express purpose. Such is the nature of the institution or Praeter Intentionem and its conceptualization in Romanian Criminal Law.*

Our paper is dedicated to analyzing this institution, relating to its legal provisioning, the judicial practices and the doctrine that studies it. Relying on these sources of information, we have put forward the main characteristics, problems and subtleties of the Romanian concept of Praeter Intentionem in Criminal Law.

Keywords: *Praeter Intentionem, Criminal Law, guilt, crime*

Este cunoscut faptul că praeterintenția, cunoscută și sub denumirea de intenție depășită, este o formă autonomă a vinovăției, care îmbină în structura sa mixtă elemente ale intenției și culpei. De altfel, art. 16 (5) din Noul Cod Penal¹, specifică faptul că „Există intenție depășită când fapta constând într-o acțiune sau inacțiune intenționată produce un rezultat mai grav, care se datorează culpei făptuitorului.”

Caracterul mixt al acestei forme de vinovăție a determinat existența unor păreri divergente cu privire la modul în care ea interacționează cu alte instituții specifice dreptului penal. Între altele, posibilitatea participației la infracțiunile praeterintenționate a generat

* Lect. univ. dr. Facultatea de Drept Cluj-Napoca, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București.

¹ Legea nr. 286/2009, publicată în M. Of. nr. 510/24.07.2009.

numeroase controverse în doctrină și practica judiciară, fiind exprimate puncte de vedere contradictorii pe marginea acestui subiect.

Într-o primă opinie², în cazul în care infracțiunea este comisă cu intenție depășită este exclusă existența tuturor formelor participației. Cu privire la coautorat, s-a apreciat că acesta nu este posibil în cazul infracțiunilor comise cu intenție depășită, dat fiind faptul că pentru urmarea mai gravă, care se produce din culpă, nu poate subzista legătura subiectivă care este o condiție *sine qua non* a tuturor formelor participației. În această ordine de idei, s-a susținut că fiecare participant ar urma să răspundă în calitate de autor al infracțiunii praeterintenționate. Aceeași rațiune - imposibilitatea stabilirii unei legături subiective - a determinat respingerea posibilității existenței formelor secundare de participație la infracțiunea praeterintenționată.

O altă opinie³, consideră incompatibilă forma de participație a coautoratului cu infracțiunile comise din culpă și, în consecință, această incompatibilitate va exista și în cazul infracțiunilor praeterintenționate. În schimb acceptă posibilitatea existenței formelor secundare de participație, instigare și complicitatea, la infracțiunile comise cu intenție depășită. În argumentarea acestui punct de vedere se arată că rezultatul mai grav, cauzat din culpă, constituie în raport cu infracțiunea de bază la care participanții au înțeles să contribuie, o circumstanță agravantă reală. În condițiile art. 28 (2) C. pen., circumstanțele reale se răsfrâng asupra participanților în măsura în care le-au cunoscut sau le-au prevăzut. În măsura în care acest argument poate fi acceptat, nu înțelegem din ce motiv nu ar fi valabil și în cazul în care infracțiunea este comisă în coautorat. Însă referitor la asimilarea rezultatului culpos unei circumstanțe reale, pe bună dreptate s-a remarcat în literatura de specialitate⁴ că deși textul art. 28 (2) C. pen. se referă doar la circumstanțele pe care

² M. Basarab, *Drept penal. Partea generală*, Editura Lumina Lex, București, 1999, p. 399.

³ T. Vasiliu și colaboratorii, *Codul penal al R.S.R. comentat și adnotat*, Editura Științifică, București, 1972, p. 164; V. Dongoroz și colaboratorii, *Explicații teoretice ale Codului penal român*, Editura All Beck, București, 2003, vol. III, p. 224.

⁴ T. Vasiliu și colaboratorii, *Codul penal al R.S.R. comentat și adnotat*, Editura Științifică, București, 1972, p. 152.

participanții le-au cunoscut sau le-au prevăzut, în cazul infracțiunilor praeterintenționate, întrucât rezultatul mai grav poate să survină din culpă fără prevedere, acesta va fi imputabil participantului care l-a prevăzut sau a putut să-l prevadă. Contrar acestui punct de vedere, s-a afirmat⁵ că, în acest caz, prin adăugare la textul legii a unei presupuse dispoziții care atrage vinovăția participantului – cea referitoare la simpla posibilitate de prevedere a rezultatului – se încalcă două principii fundamentale: *in dubio pro reo* și *nullum crimen sine lege*. Fără a nega faptul că s-ar impune o intervenție legislativă care să reglementeze expres această chestiune, nu putem fi de acord cu cele citate anterior. Nu se poate spune că prin completarea art. 28 (2) C. pen. se adaugă propriu-zis la lege, ci se interpretează textul acestui articol prin prisma dispozițiilor art. 19 (1) pct. 2 lit. b C. pen., care stabilește imputabilitatea unei fapte prevăzute de legea penală și în situația când autorul acesteia nu i-a prevăzut rezultatul dar ar fi trebuit și ar fi putut să-l prevadă.

Tot în susținerea celei de-a doua opinii, referitor la formele de participare secundare, s-a afirmat⁶ că „răspunderea participanților este angajată pentru întreg ansamblul faptic, pentru fapta praeterintenționată și nu numai pentru acțiunea inițială comisă cu intenție. Răspunderea pentru partea subsecventă a activității infracționale inițiale este și ea subiectivă, temeiul subiectiv al răspunderii fiind culpa. Întrucât toți participanții au cooperat la comiterea faptei și de cele mai multe ori au fost prezenți în momentul comiterii acesteia, cunoscând deci toate împrejurările de săvârșire, ar fi injust, inechitabil ca autorul să răspundă pentru fapta mai gravă (...) iar complicele ori instigatorul să răspundă numai pentru fapta cu care s-a debutat. Poziția psihică a autorului (prevederea rezultatului mai grav și speranța că nu se va produce sau neprevederea rezultatului în condițiile în care exista obligația și posibilitatea de prevedere) trebuie verificată și în raport cu procesul subiectiv al participantului secundar și în măsura în care se constată identitatea de poziție psihică urmează a

⁵ C. Butiuc, *Aspecte ale instigării și complicității în cazul infracțiunii complexe*, în „Dreptul”, 6/1998, p. 64.

⁶ M. Zolyneak, *Aspecte ale coautoratului și complicității în literatura și practica judiciară penală*, în „Dreptul”, 1-2/1990, p. 70.

răspunde și el pentru urmarea produsă”. Referitor la această posibilitate de prevedere din partea instigatorului sau complicei, se impune o cumpănire atentă a cazurilor în care aceasta există realmente, pentru a se evita angajarea unei răspunderi penale obiective prin ajungerea la situația în care unui infractor să-i fie imputabilă o urmare pe care nu a prevăzut-o. Chiar și în situația în care participantul este prezent la comiterea faptei de către autor, nu se poate afirma că în toate aceste cazuri a prevăzut sau a putut să prevadă posibilitatea producerii rezultatului mai grav. Să presupunem că instigatorul îl determină pe autor să-i aplice unei persoane o lovitură și datorită intensității loviturii, victima se dezechilibrează și în cădere se lovește mortal. Nu se poate exclude posibilitatea ca instigatorul, știind că autorul infracțiunii este o persoană cu o forță fizică ieșită din comun, să fi putut prevedea posibilitatea producerii rezultatului mai grav, dar nici nu putem ajunge la concluzia că simpla prezență a instigatorului la locul comiterii faptei instituie în sarcina acestuia o obligație de prevedere a producerii acestui rezultat. Prin urmare, obligația și posibilitatea de prevedere vor fi apreciate de instanța de judecată în funcție de particularitățile fiecărei infracțiuni.

Potrivit unei a treia opinii⁷, participația este posibilă la infracțiunile praeterintenționate în toate formele, respectiv coautorat, instigare și complicitate, tocmai datorită faptului că, rezultatul mai grav produs din culpă este asimilat unei circumstanțe agravante reale. În consecință, participanții vor răspunde pentru infracțiunea praeterintenționată doar dacă au prevăzut sau au putut prevedea rezultatul mai grav. În caz contrar, operează cazul fortuit cu privire la rezultatul mai grav survenit din culpă, participantul urmând să răspundă numai pentru infracțiunea de bază, comisă cu intenție. În acest sens, s-a afirmat⁸ că „analiza procesului subiectiv al coautorilor relevă intenția în ceea ce privește realizarea faptei inițiale (...) dar pe lângă rezultatul faptei inițiale

⁷ C. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Editura All, București, 1997, p. 459; N. Giurgiu, *Legea penală și infracțiunea*, Editura Gama, Iași, 1996, p. 286; A. Ungureanu, *Considerații despre înțelesul expresiilor „consecințe grave”...*, în „Dreptul”, 10-11/1995, p. 126.

⁸ M. Zolyneak, *Aspecte ale coautoratului și complicității în literatura și practica judiciară penală*, în „Dreptul”, 1-2/1990, p. 60.

se produce și un rezultat mai grav (...) ce se atribuie coautorilor pe bază de culpă, proces subiectiv subsecvent celui inițial, ce trebuie dovedit, în temeiul căruia se impută coautorilor urmarea mai gravă ce s-a produs”. Coautoratul se menține pe toată amplitudinea faptei, adică atât în faza faptei intenționate cât și a celei din culpă. Admiterea existenței coautoratului la infracțiunile praeterintenționate, este o consecință a acceptării posibilității coautoratului la infracțiunile comise din culpă.

Data fiind divergența de opinii exprimate în materie și luând în considerare importanța consecințelor practice a chestiunii în discuție, în literatura de specialitate s-a propus⁹ ca într-o asemenea situație să opereze o disociere între infracțiunea absorbantă praeterintenționată și infracțiunea absorbită, de bază, autorul răspunzând pentru întreaga infracțiune iar instigatorul urmând să răspundă pentru instigare la infracțiunea de bază deoarece la acesta a înțeles să participe. Această propunere nu este la adăpost de critici întrucât aplicarea sa în practică ar determina încălcarea principiul parificării pedepsei, creând diferențe pe plan sancționator între persoanele care au cooperat la comiterea aceleiași infracțiuni. Există de asemenea lucrări de specialitate¹⁰, în care se afirmă că, dat fiind faptul că art. 39 și 40 C. pen., definind instigarea și complicitatea precizează că o condiție a acestor forme de participare este intenția, se creează o contradicție între formele de participare secundare și infracțiunea comisă cu intenție depășită care are o componentă culpoasă. În continuare, se admite că problema în discuție nu și-a găsit pe deplin soluționarea științifică, întrucât există o contradicție între ”un simț elementar al justiției” care ar impune sancționarea participantului și pentru urmarea culpoasă în măsura în care aceasta a fost prevăzută sau previzibilă și „fenomenul de respingere a formelor de participare secundară față de fapta praeterintenționată, datorită culpei ce există în această formă de vinovăție¹¹”. În lumina celor citate anterior, concluzia la care a ajuns autorul citat este că, până la o intervenție a legiuitorului care să

⁹ V. Papadopol, D. Pavel, *Formele unității infracționale în dreptul penal român*, Editura „Șansa”, București, 1992, p. 215, citat în C. Butiuc, *op. cit.*, p. 64.

¹⁰ C. Butiuc, *op. cit.*, p. 65.

¹¹ M. Zolyneak, *op. cit.*, p. 71.

reglementeze expres instigarea și complicitatea la infracțiunile praeterintenționate, nu se poate vorbi despre o participație în sensul reglementat de textul legal în cazul infracțiunilor comise cu intenție depășită, ci de o „răspundere a complicelui (și implicit a instigatorului) pentru infracțiunea praeterintenționată”. În opinia noastră, o distincție între participația la infracțiunea praeterintenționată și răspunderea participantului pentru infracțiunea praeterintenționată se poate face doar din punct de vedere formal și apare ca forțată și lipsită de consecință practică. Este cunoscut faptul că infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale; ori imposibilitatea participației la o infracțiune praeterintenționată atrage după sine lipsa temeiului răspunderii penale pentru o astfel de infracțiune.

În urma celor prezentate, se impun o serie de concluzii.

În ceea ce privește coautoratul, existența acestei forme de participație la infracțiunile praeterintenționate este admisibilă în măsura în care este admisibilă existența coautoratului la infracțiunile comise din culpă. După cum am precizat, această problemă este controversată încă în literatura de specialitate. Adepții inadmisibilității coautoratului la infracțiunile din culpă își motivează opinia bazându-se pe imposibilitatea existenței unei legături subiective între persoanele care, din culpă, au comis acte de executare a unei infracțiuni. Susținătorii admisibilității coautoratului la infracțiunile din culpă, își argumentează punctul de vedere pornind de la textul art. 24 C. pen., care, definind autorul infracțiunii nu precizează forma de vinovăție necesară pentru existența acestei forme de participație (spre deosebire de cazul instigatorului și complicelui), mai cu seamă că dispozițiile codului penal de la 1936 excludeau expres coautoratul la infracțiunile din culpă¹². În acest sens s-a afirmat¹³ că „nu se poate nega existența participației atunci când se constată voința comună a mai multor persoane de a coopera la comiterea unei fapte al cărei rezultat socialmente periculos nu l-au prevăzut sau au

¹² Art. 124 „în infracțiunile neintenționate, dacă efectele delictuoase se datorează cooperării mai multor persoane la actele materiale, fiecare dintre ele este pedepsită ca autor al acelei infracțiuni” citat în M. Zolineak, *op. cit.*, pag. 61

¹³ C. Bulai, *op. cit.*, p. 437.

crezut că nu se va produce”. „Când datorită unor acte efectuate din culpă, simultan sau succesiv, de mai multe persoane, s-a produs un rezultat care întregește conținutul unei fapte din culpă, prevăzute de legea penală, toate acele persoane vor fi considerate coautori”¹⁴. Înclinăm spre acest punct de vedere, mai cu seamă datorită faptului că în opinia noastră se mai poate aduce un argument de text legal. Astfel, în ciuda faptului că forma de participație a coautoratului este unanim recunoscută, ea nu cunoaște o consacrare legală expresă în actualul cod penal¹⁵. Acest lucru se poate interpreta în sensul că legiuitorul a considerat de prisos reiterarea definiției date autorului, ca persoană care comite fapta în mod nemijlocit, pentru situația în care două persoane participă cu acte de executare la comiterea infracțiunii. Lipsa unei referiri exprese la forma de vinovăție cu care trebuie să acționeze autorul, și pe cale de consecință coautorii, lasă loc concluziei că legiuitorul nu a exclus posibilitatea coautoratului la infracțiunile din culpă. În aceeași ordine de idei, reglementând participația improprie, art. 31 C. pen. se referă doar la instigare și complicitate, fără a face vreo referire la coautorat, cu toate că și acesta este posibil în varianta participației improprie¹⁶, lucru care ne permite să concluzionăm că existența intenției nu este o condiție a coautoratului. Prin urmare, în situația în care doi infractori comit împreună o acțiune infracțională

¹⁴ V. Dongoroz și colaboratorii, *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. III, pag. 194

¹⁵ În schimb, Noul Cod Penal reglementează expres instituția coautoratului, precizând în art. 46 (2) *Coautori sunt persoanele care săvârșesc nemijlocit aceeași faptă prevăzută de legea penală*. Putem remarca, așadar, că textul legal citat păstrează tăcerea în privința aspectului subiectiv al coautoratului, ceea ce ne permite să rămânem la concluzia că legiuitorul a înțeles să nu excludă posibilitatea reținerii coautoratului la infracțiunile comise din culpă.

¹⁶ De exemplu, X dorește să sustragă din pădure niște lemne tăiate și depozitate acolo dar întrucât este conștient că nu va putea să-i transporte singur, îl roagă pe Y să-l ajute, pretinzând că lemnele îi aparțin. Acțiunea de sustragere este comisă de X împreună cu Y, dar acesta din urmă acționează fără vinovăție.

De menționat că Noul Cod Penal consacră coautoratul în varianta participației improprie, specificând, în art. 52 (1) faptul că *Săvârșirea nemijlocită, cu intenție, de către o persoană a unei fapte prevăzute de legea penală la care, din culpă sau fără vinovăție, contribuie cu acte de executare o altă persoană se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru fapta comisă cu intenție*.

intenționată și prevăd sau au posibilitatea să prevadă că datorită modului și a condițiilor de comitere a faptei s-ar putea produce un rezultat mai grav decât cel dorit sau acceptat de ei, vor răspunde în calitate de coautori ai infracțiunii praeterintenționate. Dimpotrivă, dacă se dovedește că numai unul dintre infractori a prevăzut sau a avut posibilitatea de prevedere a rezultatului mai grav, acesta va răspunde pentru infracțiunea praeterintenționată, celălalt urmând să răspundă numai pentru fapta inițială comisă cu intenție.

În ceea ce privește instigarea și complicitatea, dată fiind incompatibilitatea dintre praeterintenție care are o componentă culpoasă și aceste forme de participație a căror existență este condiționată – potrivit art. 25, 26 C. pen. – de intenția de a determina respectiv ajuta sau înlesni comiterea infracțiunii, în opinia noastră nu sunt posibile în cazul infracțiunilor comise cu intenție depășită. În lipsa unei intervenții legislative care să reglementeze această chestiune, soluția optimă este dată, în ciuda încălcării principiului parificării pedepsei, de disocierea infracțiunii praeterintenționate în componentele sale. Astfel, în cazul în care se dovedește că instigatorul, respectiv complicele au prevăzut că infracțiunea la care au înțeles să-și aducă contribuția va avea o urmare mai gravă decât cea dorită sau acceptată, iar față de această urmare atitudinea lor a fost una de indiferență, aceștia vor răspunde pentru concursul între instigare, respectiv complicitate la infracțiunea intenționată inițială și instigare, respectiv complicitate la infracțiunea comisă din culpă de autor, în timp ce autorul va răspunde pentru infracțiunea praeterintenționată. Dimpotrivă, în cazul în care se dovedește că instigatorul, respectiv complicele au prevăzut că infracțiunea la care au înțeles să-și aducă contribuția va avea o urmare mai gravă decât cea dorită sau acceptată și au sperat că aceasta nu se va produce sau nu au prevăzut urmarea mai gravă deși ar fi trebuit și ar fi putut să o prevadă, vor răspunde numai pentru instigare sau complicitate la infracțiunea intenționată inițială, întrucât instigarea și complicitatea implică intenție și ca atare rezultatul culpos nu le este imputabil.

În același sens s-au pronunțat și hotărâri în practica judiciară¹⁷. Astfel, s-a reținut că inculpata, la rugămintea victimei care era însărcinată, a luat legătura cu o persoană care practica manopere avortive. Ulterior, inculpata a însoțit-o pe victimă la locuința persoanei respective. Ca urmare a întreruperii cursului sarcinii, starea victimei s-a înrăutățit progresiv, iar în cele din urmă a survenit decesul. În sarcina inculpatei s-a reținut și infracțiunea de complicitate la provocarea ilegală a avortului, fără a se reține și agravanta constând în moartea femeii însărcinate. Hotărârea instanței a fost criticată în literatura de specialitate¹⁸, pe motiv că inculpata putea să prevadă, date fiind condițiile în care a avut loc intervenția, faptul că o asemenea urmare este posibilă.

În sens contrar, în practică s-a stabilit că determinarea unor persoane să bată victima fără să cunoască sau să prevadă că loviturile aplicate îi vor cauza moartea, constituie instigare la infracțiunea de lovituri sau vătămări cauzatoare de moarte, deoarece instigatorul trebuia și putea să prevadă rezultatul mai grav¹⁹. Este adevărat că instigatorul avea obligația și posibilitatea de prevedere a rezultatului culpos, dar deoarece art. 25 C. pen. nu reglementează instigarea din culpă, lipsește temeiul legal în bază căruia acest rezultat să fie imputabil instigatorului. Însă în situația în care se dovedește că moartea victimei a fost prevăzută și dorită sau acceptată de instigator, acesta va răspunde pentru instigare la infracțiunea de omor.

¹⁷ Tribunalul Arad, dec. 62/1983, publicată și comentată în „R.R.D.”, 12/1984, p. 60.

¹⁸ V. Mesaroș, Notă critică la dec. 62/1983 a Tribunalului Arad, în „R.R.D.”, 12/1984, p. 62.

¹⁹ Tribunalul Suprem, s.p., dec. 250/1989, publicată în „R.R.D.”, 9-12/1989, p. 145.